

Furaw tacogo puman ni u tacogo jugu

Sigida

6

Mogɔ be se ka fura pumanw sɔɔ fura feereyɔɔw la, nka a dɔw be yen ɲeci te minnu na walima u tawaati temenen don.

Ani fana tuma dɔw la, fura puman caman te ta u tacogo la, o de be a to u be tipeni ke ka teme ɲeni kan. Walasa fura ka mako ɲe, a ka kan ka ta a tacogo la. Fura te yen farati te min na.

Fura dɔw farati ka bon ka teme dɔw kan. A kɔɔsilen don tuma dɔw la ko mogɔ caman be furaw ta minnu farati ka bon banamisenniw furakeli la. Misali la, n ye a ye ko den dɔ fatura ka a sababu ke a ba ye banakisefagalan dɔ ke ka a ka mura furake min tun man kan ka di a ma. Faratiba be fura minnu na, aw kana olu ke ka banamisenniw furake abada.

Aw ye aw hakili to a la ko fura be se ka mogɔ faga.

Sariya dɔw ka kan ka bato fura tali la:

1. Sani aw ka fura ta, aw ye aw jija cogo beɛ la ka dɔgɔɔɔɔ ɲininka fɔɔ.
2. Aw be fura minnu ta, aw ye u beɛ kelen kelen tacogo puman ni u tali kɔɔɔɔɔ ɲini ka u dɔn (aw ye furaw seben ɲew laje, Sigida 25 *Gafe in kɔɔw fura kofɔlenw tacogo*).
3. Aw kana teme fura tata hake kan abada, nka aw ye furaw ta fɔ ka se dɔgɔɔɔɔ ka waati kofɔlen ma.
4. Aw kana fura ta abada ka a sɔɔ a ɲeci te aw ye.
5. Ni fura ma aw ka bana nɔgɔya, aw ye a tali dabila.
6. Sani aw ka fura ta, aw ye a jatemine ni a waati dafalen te (a seɓennen don a foroko kan). Ni fura ɲeci waati dafara, i n'a sɔɔ a te se ka bana keɛ ka ɲe.

Jatemine: Kɔɔsiliw ye a jira ko keneyabaarakela dɔw ni dɔgɔɔɔɔ caman be fura dɔw di mogɔw ma hali ni u ɲeci te o tigiw ye. U hakili la ko banabagatɔw nimisi tena wasa ni fura ma di u ma. Aw ye a ɲini aw ka dɔgɔɔɔɔ (furakeɓaga) fe a ka fura di aw ma min ɲeci be aw ye.

Aw kana fura ta abada ka a sɔɔ aw mako te a la walima ka a sɔɔ aw te a ɲeci dɔn.

An mako be fura la tuma jumen?

Bana caman be yen minnu be keneya u yere ma ka a sɔɔ fura ma ke u la i n'a fo sɔɔsɔɔ ni mura. Walasa farikolo ka se ka bana kun ka tila ka a kele, aw dan ye ka nin ladilikan ninnu matarafa:

- ka saniya sariyaw bato;
- ka to ka i segenlafijne bo;
- ka dumuni nafama dun.

Hali ni aw be fura ta ko bana ka jugu, **farikolo de ka kan ka bana kele fofo**. Fura be farikolo deme doron de. Saniya, segenlafijnebo ni dumuni pumanw nafa ka bon kosebe bana furake la.

Dantemwale juguw furaw tali la

Ninnu ye filiw ye mɔɔɔw ka teli ka minnu ke ni u be tubabufuraw ta. Fura minnu file, olu tacogo jugu de ye mɔɔɔ caman ka saya sababu ye san o san. **Aw ye aw janto aw yere la!**

1. Kuloranfenikoli (*Chloramphenicol*, seben ne 530)

Izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: Kuloromisetini (*Chloromycetin*)

Nin fura ninnu tali man ni kɔɔɔboli ni fagonfagonlabanaw furakeli la barisa u farati ka bon kosebe. Aw ka kan ka a ta tifoyidi doron de la (aw ye seben ne 304 laje). Denyereni minnu si te kalo 1 bo, aw kana nin fra in di olu ma abada.

2. Furaw min be di musokɔɔma ma walasa ka jiginni teliya (seben ne 594 fo ka se 590 laje). Misaliya:

- Ositosini (*ocytocine*), izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: Pitosini (*Pitocin*)
- Erigonowini (*ergonovine*), izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: Erigotarati (*Ergotrate*)
- Mizopɔɔsitol (misoprostol), izinitigiw ka tɔɔɔ dalen: Sitoteki (*Cytotec*)

A ka ca a la tinminemuso dow be nin fura in di musokɔɔma ma walasa ka jiginni teliya. O ye farati juguba ye. Denba walima denni be se ka to a da fe. Aw ye a ke **dɔɔɔn** walasa ka basi jo jiginni **kɔfe** (aw ye seben ne 403 laje).

3. Pikiriw

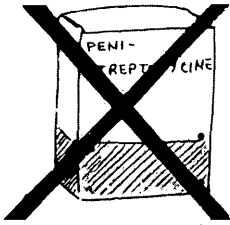
Hakilina min be an kun na ko pikiriw ka ni ka teme furakise kan, o te tije ye. Tuma caman, fura minnu be kunu olu ni pikiri beɛ neci ye kelen ye. Ka da o kan, **fura minnu be ke pikiri sira fe olu farati ka bon kosebe ka teme fura kunutaw kan.**

Senfagabana taamasijne be mɔɔɔ min na, (ni mura be a senkɔɔ), ni i ye pikiri ke o tigi la, o be se ka ke mulukuli sababu ye (seben ne 403 laje). Pikiri keli ka kan ka dan hake la kosebe wa pikiriminew ka kan ka tobi walasa ka u banakisew faga. (Aw ye Sigida 8 laje).

4. Penisilini (*Pénicilline*)

Penisilini be bana damadow dɔɔɔn de furake. Penisilini tali danteme kojugu dimi, mugu walima farigan na, o ye filiba ye. A ka ca la, jolida te dimi minnu na, hali ni o ye a sɔɔɔ a ɔɔɔɔ bilennen don, kɔkɔɔ fosi te olu la wa olu mako te penisilini walima banakisefagalan werew la. Penisilini ka jugu mɔɔɔ dɔɔɔ ma. Sani aw ka a ta, aw ye a tacogow kalan minnu jefɔlen don gafe je nataw kɔɔɔ ani aw ka u bato ka je.

5. Penisiteremisini (furaw jagaminen)

Nin fura ninnu ye penisilini ni siterepitɔmisini jagaminen ye. U tali walasa ka murasɔɔɔɔɔ ni mura keke, o damatemenen don ka da kun saba kan:

- U te fosi je murasɔɔɔɔɔ ni mura kekele la;
- U be se ka kasaara jugu lase mɔɔɔ ma min be se ka a faga;
- U tali be se ka sɔɔɔɔɔɔɔninje furakeli geleya.

6. Witamini B₁₂ ni bijetuluw

Nin fura ninnu jɔɔɔa fosi te jolidese ni fangadɔɔɔya la, fo ni a bɔɔɔa bana kelen kelenw na. Ani fana, kɔkɔkɔ dɔɔɔ be sɔɔɔ u la ka da a kan pikiriw don. An ka kan ka u ta dɔɔɔɔɔɔɔ dɔɔɔn de ka yamariya kɔɔɔ jolisegesesege kɔfe. Fana, aw kana jolisegin pikirike i n’a fɔ Imiferoni (*le fer injectable, Imferon*). Jolidese geleyaw caman kɔɔɔ, a ka ni an ka joliseginfurakisew ta.

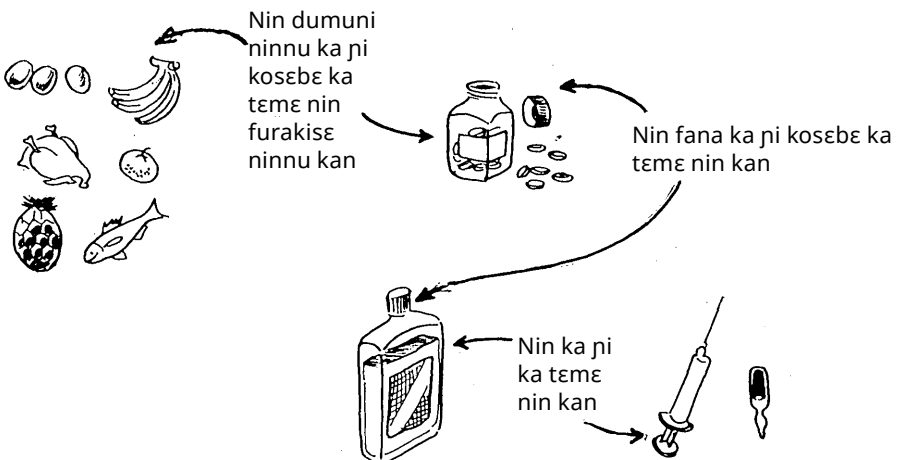
7. Witamini werew

A ka ca a la, **aw kana witamini pikiriw ke.** Pikiriw kasaara ka bon kosebe, u da ka gelen wa u man fisa ni furakisew ye.

A ka ca a la mɔɔɔ caman be wari tipe furaw la witamini nafamabaw te fura minnu na. A ka fisa ka dumuniw san i n’a fɔ shefan, tige, shɔ, kɔkɔ kene walima kumunen, jege, sogo, yiridenw, witamini ni fen nafama werew caman be sɔɔɔ minnu na.

Mɔɔɔ min be dumuni ke ka je o tigi mako te witamini fosi were la.

Witamini sɔɔɔcogo numanw

Ni aw mako be kunnafoni werew la witaminiw sɔɔɔcogo kan, aw ye Sigida 11 laje.

8. Kalisiyumu (kolosinsinnan, calcium)

Kolosinsinfura pikiri keli jolisiraw fe, o farati ka bon kosebe. A be se ka a tigi faga ni pikiriji ma taa dɔɔni dɔɔni. Kolosinsinfura pikiri min be ke mɔɔɔ bobara la, o be se ka ne ta waati dɔw la. Aw kana kolosinsinfura pikiri ke abada ni dɔɔɔɔɔɔ ka yamariya te.

9. Sɔɔɔmuji

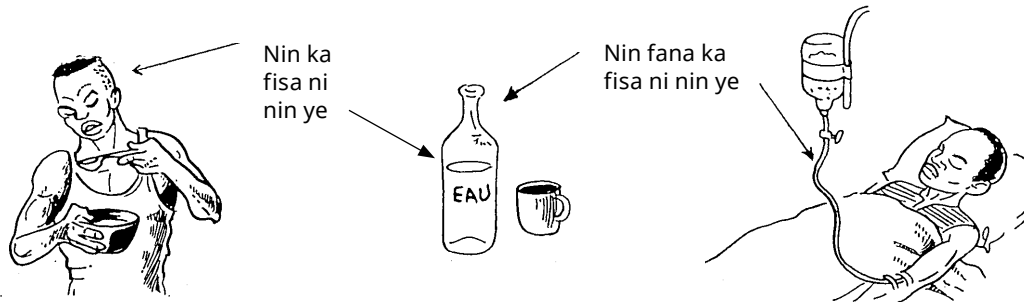
Yɔɔɔɔɔw la, bana kelen don ka mɔɔɔ minnu fanga dɔɔɔya walima ka jolidese bila u la, olu de be u bolo wari bee don sɔɔɔmu na ka da a kan a be u hakili la, ko o bena u deme ka fanga sɔɔɔ walima ka joli lasegin u farikolo la. U be filiba la, barisa sɔɔɔmu te fen were ye ji ni kɔkɔ kɔ ani tuma dɔw la sukaro. Ɔɔmiden kelen fanga ka bon ka teme sɔɔɔmuji kan, wa fana a te fen fara joli kan.

Ka fara o kan, mɔɔɔ min be sɔɔɔmuji ke banabagato la ni o tigi te a jɔɔɔɔ, o farati ka bon ka a sababu ke a be se ka tɔɔɔ lase joli ma min be se ka bana-bagato faga (misali la sidabana, jolilabana juguman were).

Sɔɔɔmuji be seben mɔɔɔw kun minnu te se ka dumuni foyi dun walima ji caman minbaliya kelen don ka farilajidese bila minnu farikolo la.

Ni banabagato be se ka dumuni ke, aw be sukaro ni kɔkɔ dɔɔni ke ji litiri kelen na ka o di a ma (aw ye keneyaji yɔɔɔ laje seben jɔɔ 255 la). O ni jolisira fe sɔɔɔmuji litiri kelen bee nafa ye kelen ye wa kɔkɔ te a la. Banabagato minnu be se ka ka dumuni ke, dumuni nafamaw dunny be fanga di olu ma ka teme sɔɔɔmuji kan. Banabagato minnu be se ka dumuni ke dumuni nafama dunny be olu deme ka fanga sɔɔɔ kosebe ka teme sɔɔɔmuji suguya bee kan.

Ni banabagato be se ka ji kunu ani a t'a fɔɔɔ:

10. Kɔɔɔfiyelanw

A farati ka bon tuma bee ka denmisen walima banabagato gelen fiye. Nga o bee la fiyeli ka di mɔɔɔw ye. Walasa ka kɔɔɔfiyelanw ni kɔɔɔmagayalanw ani kɔɔkɔli kecogo puman dɔn, aw ye seben jɔɔ 57 ni 573 laje.

11. Zantamisini (*Gentamicin*), garamisini (*Garamycin*), ni kanamisini (*Kanamycin*) (seben jɛ 307)

Nin banakisefagalan ninnu dikojugu denw ma, a ye badabada tulogeren bila u caman na. Aw ye nin fura kofɔlen ninnu di denw ma banaw na, minnu be se ka dan kari u ka jɛnemaya la. denyereniw ka bana caman be yen anpisilini (*ampicilline*) be olu furake ka jɛ ani fana a farati ka dɔɔn.

12. Kɔnɔbolifuraw (*les médicaments anti-diarrhétiques avec des hydroxyquinoléines*):

Misaliya: Idɔɔrkisinolini (*Hydroxyquinoléines*) kiliyikinɔli (*clioquinol*), diyiyodoidɔɔsikini (*diiodohydroxyquinoline*), alikinɔli (*halquinol*), borosikinɔli (*broxyquinoline*). Izinitigiw ka tɔɔw: jodokini (*Diodoquin*), anterokinɔl (*Enteroquinol*), amikilini (*Amicline*), kozili (*Quogyl*), ani izinitigiw ka tɔɔ caman werɛ.

Fɔlɔ kiliyokinɔliw (*clioquinols*) tun be ke ka kɔnɔboli gansan furake. An be don min i ko bi, o fura faratilen ninnu feereli kɔnnen don jamana caman na, nka hali bi u be feere jamana dɔw la. U be se ka badabada mulukuli ni fiyentɔya lase mɔɔ ma, hali u be se ka mɔɔ faga fana. Aw ye kɔnɔboli furakecogo laje sigida 254 la.

13. Koritizɔni (*cortisone*) ni kɔritiko-siteroyidi (*Corticostéroïdes*) i n'a fo Peredinizolɔni (*prednisolone*), dekizametazɔni (*dexamethasone*) ani o jɔɔn werɛw

Ninnu ye dimidafura fangamaw ye minnu be ke ka sizan, kolotugudadimi walima farikolotenɛbana gelenw furake. Nka jamana caman na siteroyidi (*les stéroïdes*) be seben mɔɔw kun mugu ni dimi fitiniw na barisa u ka teli ka dimi da. O kewale ye fili belebele ye. Siteroyidi be kɔlɔlɔ werɛw lase mɔɔ ma. Kerɛnkerɛnɛnya la ni a tata dantɛmena walima ni a tara ka tɛmɛ tile damadɔ kan. U be adamaden farikolo fanga dɔɔya bana kurbenni na. U be se ka sɔɔsɔɔnɛnɛnɛ juguya ka joli bila furu la ani ka kolow fanga dɔɔya kosebe fo ka u kari diya.

14. Siteroyidi (*stéroïdes anabolisants*), misaliya:

Nandorolɔni dekanowati (*nandrolone decanoate*), durabolini (*durabolin*) dekadurabolini (*decadurabolin*), orabolini (*orabolin*), sitanozɔlɔli (*stanozol*), organaborali (*organaboral*). Izinitigiw ka tɔɔ caman werɛw be yen.

Siteroyidi (*les stéroïdes anabolisants*) dilannen don ni ɛɛ lawaji ye, a dili man jɛ denmisɛnw ma walasa u ka fanga sɔɔ ani ka mɔdiya. A be se ka fɔlɔ ka denmisɛn mɔdiya, nka a be laban ka a kundama dan sira la joona ka a sɔɔ a tun be se ka mɔ ka tɛmɛ o hake kan ni a tun ma fura in ta. Siteroyidi tali kɔfe kɔlɔkɔlɔ ka bon, a be si bɔ musomani jɛda la ka a jɛda ke i n'a fɔ ɛɛ, min te ban hali ni a ye fura in tali dabila. **Aw kana mɔdiya fura di denmisɛniw ma abada.** Sani aw ka mɔdiya fura san den ye, aw ye o wari don dumuni nafama na, ka a di a ma.

15. Kolotugundadimi furaw – Butazoni (*Butazones*), Ɖkisifanbutazoni (*oxyphenbutazone*), amidozoni (*Amidozone*) ni fenilibutazoni (*Phénylbutazone*), ani butazolidini (*Butazolidin*)

Tuma dɔw la, nin kolotugundadimi furaw (kolotugundadimi) be se ka jolilabana jugumanba (agaranulositosi) bila mɔɔ la. Ani fana, u be se ka fiɛe bila furu, biɛe ni kɔmɔkili la. **Aw kana nin fura jugu ninnu ta abada.** Asipirini (*aspirine*) (seben ɲe 565) walima ibiporofeni, *ibuprofène* (seben ɲe 566) farati man bon kolotugundadimi furakeli la, wa a da fana ka nɔɔn. Ni dim-i ni farigan dɔɔn don, aw be se ka asetaminofeni, *acétaminophène* (seben ɲe 565) ta.

16. Fura ɲagaminenw

Tuma dɔw la, aw be fura fila walima a caman ɲagaminen sɔɔ furakise kelen walima furaji kelen na. U te mako ɲe ani fana u da ka gelen ni u dilanna nin cogo la. **A ka ca a la, u ka tiɲeni ka bon ni u ka ɲeni ye.** Ni mɔɔ be na fura ɲagaminenw seben aw kun, aw ye a pini a tigi fe a ka fura seben, fura min nafa ka bon kosebe. Aw kana aw ka wari tiɲe fura nafantanw na.

Sidabana furakise dɔw ɲagaminen de be na (aw ye seben ɲe 600 laɲe). O be u tali nɔɔya.

Aw ka kan ka **aw yere tanga** fura ɲagaminen minnu ma, olu de file:

- **Sɔɔɔɔɔɔfuraw ni kaari labɔfuraw** ɲagaminen be sɔɔɔɔɔɔfura minnu na. (A ka ca a la, o sɔɔɔɔɔɔfuraw te mako ɲe ani; u ɲagaminen ni u ɲagami-bali beɛ lajelen sanni ye wari latije ye.)
- **Banakise fagafuraw** minnu ni kɔnɔboli fura ɲagaminen don.
- **Furudimi furaw** minnu ni kɔnɔnajoli fura ɲagaminen don.
- **Dimi fura fila** walima a caman ɲagaminen (asipirini ni asetaminofeni, tuma dɔw la ani kafe ɲagaminen).

Misali minnu na fura dɔw tali ye farati ye

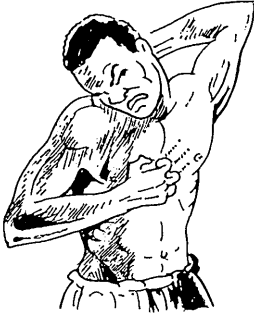
Ka a fɔ ko fura dɔw ni dumuni dɔw te taa ɲɔɔn fe, o te tiɲe ye. Misali la, furasi te yen ko min ni sogo, foronto, buyaki walima lenburuba te ben (nka tulumadumuniw walima foronto caman be dumuni minnu na, olu ka jugu furu walima nugulabanaw ma (aw ye Sigida 10 ni 12 laɲe). Fura dɔw be ko wɛɛ ke mɔɔ la ni a tigi be dɔɔ min. Aw ye metoronidazɔli (*métronidazole*) laɲe seben ɲe 548 la.

Mɔɔ ka kan ka fura dɔw **to yen** ni a be lahalaya dɔw la.

1. Muso kɔnɔma walima denbatigi man kan ka furasi ta fo ni a ɲɛciba be yen (aw ye Sigida 10 laɲe). (Nka vitaminiw walima neɛe be sɔɔ furakise minnu na, olu tali te basi ye u ma. Fana, muso sidatɔ minnu be sindi la u denw ma, olu ka kan ka furaw ta minnu be sidabana bali ka yeɛma denw fe. Aw ye seben ɲe 387 laɲe.)

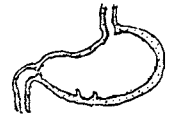
2. Aw ye aw kolɔsi kosebe furaw dili la denyereniw ma; ni aw be se, aw ye dɔgɔtɔɔ pininka fɔɔ. Aw kana fura dita caya kojugu.

3. Geleyaw, faritenebanaw, fariɛɛɛw ni o ɲɔgɔnna werew delila ka mɔgɔ minnu mine u kelen kɔ ka penisilini, silifamidi walima fura werew ta, **o tigiw man kan ka o fura kelenw ta tuguni, u ka ɲenemaya tɔ la** barisa a farati ka bon. (Aw ye fura dɔw pikiri keli kolɔɔw laje Sigida 9 na.)

4. Furudimi walima nsɔnkunan be mɔgɔ minnu na, olu ka kan ka furaw tali dabila, asipirini be fura minnu na. Dimi mada furaw ni siteroyidi bee be furudimi ni dumuni yelemabaliya juguya. Dimi mada fura min te geleya lase furu ma, o ye asetaminofeni de ye (parasetamolɪ, aw ye seben ɲɛ 566 laje).

5. Fura dɔw tali farati ka bon bana kerɛnkerennen dɔw la. Misali la, sayitɔw man kan ka furake ni banakisefagalanw walima fura farinmanbaw dɔw ye, barisa fiɲɛ bilalen don u biɲɛ na, a la furaw be se ka ke ɲɔsɔnni ye u farikolo ma (aw ye seben ɲɛ 254 laje).
6. Farilajidese walima kɔmɔkililabana be mɔgɔ minnu na, olu ka kan ka u ka fura tataw dɔn. Fura minnu be farikolo degun, aw kana teme olu tako kelen kan, fo a tigilamɔgɔ ka ɲɛgene ke ka ɲɛ. Misali la, ni farigan jugumanba walima farilajidese be den dɔ la, aw be asipirini kise kelen dɔɔn di a ma fo a ka ɲɛgeneke damine tuguni. **Aw kana silifamidi di farilajidesebagatɔ ma abada.**